

Oxögat

nr 2
juni 2020

MEDLEMSBLAD • FÖRENINGEN VADSTENA-AKADEMIENS VÄNNER

Den äkta Näktergalen Jenny Lind (1820-1887), litografi efter målning av O J Södermark 1843.

Mina Fundin (1819-1911), saltpappersfoto från Nordiska museet 1840-tal. Fotot felaktigt attribuerat till Jenny Lind på flera websidor, bokomslag mm.

Jenny Linds 200-årsdag och namnsdag firas den 6 oktober 2020 vid statyn utförd av Jenny Lind-stipendiaten E Rafael-Rådberg på Framnäs udde på Djurgården med sång, tal, blåsarmusik och kransnedläggning. För info se www.jenny lind.se

FOTO: WIKIPEDIA OCH HANS-MARTIN RIBEN

AKTUELLT 200-ÅRSJUBILEUM

Jenny Lind och hennes bästis

Sveriges första megastjärna Jenny Lind föddes för 200 år sedan och firas i år över hela världen. Ett fotografi som förekommer överallt föreställer däremot inte alls vår kända näktergal. Vem sångfågeln är avslöjar Vännernas tidigare ordförande fil dr Inga Lewenhaupt.

Hösten 1833 började en turbulent tid för den 13-åriga aktriseleven Jenny Lind vid Kungl. Stora Theatern i Stockholm. Under hennes första tre elevår hade modern fått pengar från teatern för att stå för hennes och tre andra elevers skolundervisning och inackordering. Men pengarna tröt och när teatern konstaterade att flickorna var undernärda sade de upp kontraktet och flyttade de inackorderade till Mlle Bayards pension först i Winstocken 3 och från 1834 i två rum och kök högst upp i operahuset. Efter ett år flydde även den av sin lynniga mor blåslagna Jenny dit och fick som rumskamrat den ett år äldre eleven Wilhelmina (Mina) Fundin, dotter till den avlidne kantorn i Slottskapellet och S:ta Clara,

som kom att bli hennes allra bästa väninna.

Men när Jennys föräldrar slutligen gifte sig 1835 tvingades Jenny flytta hem. Mina stannade och pensionatet övertogs hösten 1836 av Minas mor änkan Christina Fundin.

Brev berättar om hur flickorna gjorde sommarutflykter, hittade på roliga upptåg, hoppade i hö och sjöng hela dagarna. Som anställda uppträdde de ständigt tillsammans innan Jenny fortsatte sin enastående karriär i Tyskland, England och USA. De sjöng också många konserter, t.ex. pingsten 1844 i Uppsala, då de fick ta sin bejublade duett ur *Norma* da capo.

När Jenny var i Tyskland bodde Mina hos henne många veckor men när hon ville locka Mina till England slog kamraten bakut. Havet skrämde. Före sitt avsked från Stockholmsoperan 1848 gav Jenny en förmånskonsert för sin kära Mina.

Mina blev Stockholmsoperan trogen hela sitt yrkesliv, pensionerades vid 50 år och överlevde Jenny med hela 24 år. Hon övertog flera av Jennys roller och blev förstas jämförd med henne. Hon beskrivs som söt, pålitlig och genommusikalisk men utan Jennys skådespelartalang och inlevelseförmåga. Därtill var hon ytterst prestigelös och gifte sig aldrig.

INGA LEWENHAUPT

UPPSKJUTEN URPREMIÄR

Nödväntigt beslut får oväntade följder

Sommarens opera ställs in och effekterna på akademiens arbete är stora. Men de ekonomiska effekterna blir troligen ganska måttliga. I stället satsar vi på kammarmusik och en utställning, berättar verksamhetsledaren Nils Spangenberg i denna intervju om följdverkningarna av det historiska beslutet att sätta *Zebbran* i karantän.

Varför har akademien tagit beslutet att ställa in sommarens urpremiär?

– Beslutet var lika enkelt som nödvändigt. Först och främst, det allmänna läget. Smittan kommer inte vara utrotad till sommaren. Även om vi iakttar stor försiktighet skulle vi inte ens kunna repetera i vanlig ordning. Vi skulle inte ens få sälja biljetter eftersom det råder en begränsning på 50 personer.

Hur allvarligt är detta för akademien?

– För hela scenkonsten är det en gigantisk problematik. Men det skadar förhoppningsvis inte vår good will, eftersom alla sitter i samma båt. Läckö, Confidencen, Drottningholm – alla sommaroperor är inställda.

Vilka är effekterna på ekonomin?

– Ännu så länge har vi inte förlorat stora summor eftersom våra publikintäkter kommer på sommaren. Möjligen går vi relativt skadeslösa. Vi får visserligen inga biljettintäkter och kan inte räkna med somliga andra bidragsgivare. Men en större del av pengarna kommer från offentliga bidragsgivare som vi redan fått beviljade i år. Om framtiden är det svårt att sja eftersom samhällsekonomin i stort kommer att lida stor skada. Vi är dock försiktigt positiva inför framtiden.

Vilka förlorar mest?

– Frilansarnas situation är brutal, de förlorar alla sina intäkter. För publiken är det en stor förlust. Att sitta i en konsertsal med andra är en oerhörd upplevelse. Nyligen var jag ensam publik på sång- och pianoakademien och det var både gripande och omtumlande. Då insåg jag vad det betyder att dela upplevelsen med andra människor omkring sig. För sångare och musiker är det en stor fördel för instuderingen att möta en publik.

Finns det något positivt i den uppkomna situationen?

– Nej, egentligen inget! För min egen del innebär det däremot att jag kunnat vistas oavbrutet i Vadstena i åtta veckor. Och att vi som arbetar med akademien kan ta gemensam semester från mitten av juli – för första gången!

Vilka lärdomar kan man dra av nedstängningen?

– Att vi börjat utnyttja digitala möjligheter mera. Utbudet av digitala konserter och operor har exploderat. Men

FOTO: MARTIN HELLSTRÖM

Nils Spangenberg, vd och konstnärlig ledare, är försiktigt positiv inför framtiden.

det genererar inga inkomster. Live streaming är en tillgång och kan i viss mån ersätta bortfallet av levande föreställningar, fast du saknar närvaron av andra. Framförallt kommer vi minska onödiga fysiska möten och sammanträden framöver, eftersom det går nästan lika bra att mötas över nätet.

Vad blir det i stället för sommarens opera?

– Kammarmusik! Utomhus och i olika kyrkor. Planeringen har redan börjat. Första konserten hålls 29 juni. Här finns också chansen att lyssna till två av sångarna – Karin Osbeck och Georg Källström – som medverkar i operan *Zebbran* nästa sommar. Det blir också en utställning om akademien i Bröllopsalen på slottet. Vi har samlat mycket material och historik som nu kan ställas ut. Den öppnar onsdagen 1 juli, och särskilt inbjudna till denna Vändag är Vadstena-Akademiens vänner!

Så *Zebbran* sätts i karantän?

– Ja, över sommaren. I princip är allt klart. Operan färdig, sångarna beredda. Det är bara att sätta igång. Premiärdatum är bestämt till den 23 juli 2021.

MARIA WAXEGÅRD

Johanna Wallroth, stipendiat vid akademien, som Ismene i operan *Orpheus*.

TVÅ RÖSTER OM ATT PAUSA RÖSTEN

"Tänk om alla glömmer bort mig"

Jag sjunger och övar för fullt. Men det är svårt att skypa på långt avstånd. Särskilt med höga toner. De vill inte stämma in i datorns komprimerade ljud. Det är extremt jobbigt att inte veta hur framtiden blir.

Johanna Wallroths dagar är inte längre som förut. Hon har kontakt med läraren över internet, studerar för en mastersexamen vid Universitetet i Wien. Ämnet är vocal performance.

– Både för opera, lieder och oratorier – en mer flexibel inriktning.

Men läraren befinner sig 154 mil bort. Coronaviruset har i månader stängt ner landet och undervisningen sker på distans.

Bara dagar innan Österrike beslutade stänga gränserna för Johanna därför hem till Västergötland. Utanför Lidköping vistas hon nu med föräldrarna och israeliske pojkvänner Ofri som spelar trumpet. Samt lillasyster Rebecka som också är sångerska.

– Hela huset ljuder av musik och vi kan öva ostört utan att plåga några grannar.

MEN TILLVARON ÄR upp och nedvänd, allra helst för en sångerska i början på karriären. Hennes medverkan i operafestivalen i finska Savonlinna är uppskjuten till nästa sommar, likaså hennes deltagande i den internationella Stenhammartävlingen i Norrköping i augusti. Men också hennes framträdande i maj vid den internationella festivalen i brittiska Bath.

– Det är en frustrerande situation. Jag skulle sjungit Frasquita i *Carmen* och Strauss' *Brantanolieder*. Man studerar in partierna och så försvinner allt. Som sångerska är man van att kunna se långt in i framtiden och sedan låta projekten sätta sig. Nu måste man plötsligt pausa och kasta sig in i nya oväntade uppgifter. Det är ett helt nytt sätt att arbeta och mycket krävande.

Johanna förklarar att hon den första tiden hade svårt att sova.

– Det låter dumt, men jag var orolig för att mina föräldrar skulle drabbas. Nu har det lugnat ner sig. Pandemin gör att man får nya perspektiv och samtidigt lär sig varva ner.

Vad gör du då?

– Springer! Bara inte när det är kallt, då tar rösten stryk.

FÖR MÅNGA FRILANSARE innebär inställda engagemang ett svårt avbräck i ekonomin. Johanna, som ännu inte hunnit bilda familj eller skapa ett gemensamt hem, känner sig inte lika utsatt.

– Tack vare flera stipendier, bland annat från Märta Christina och Magnus Vahlquists Stiftelse i fjol. Det bidrar till att jag inte känner panik. Jag har ju bara mig själv att dra försorg om.

Som Ismene i dundersuccén *Orpheus* gjorde hon ett oförlömligt framträdande på Vadstena Akademien 2019. Hon hade precis – som den första – vunnit det prestigeladdade Mirjam Helin-priset. Vägen dig har emellertid inte varit spikrak.

– Jag var länge fascinerad av dans och satsade hårt på kungliga balettskolan. Men dansare är ett slitsamt yrke. 18 år gammal insåg jag att jag inte skulle få dansa de roller jag eftertraktade. Då bestämde jag – jag sjunger i stället!

BESLUTET LÅG NÄRA till hands; farfars far var solist på kungliga operan under tidigt nittonhundratals och mamma Ingrid sjöng i Operakören under 25 år. Också hon sopran.

Nu får Johanna pröva nya vägar, den 25 maj kunde hon höras live i P2 tillsammans med pianisten Magnus Svensson.

– Jag är jättetacksam, skönt att ha något!

Men nyss ställdes hennes romanskonsorter på Grips-holms slott och Stålboga paviljong in, liksom Bachs *Magnificat* med Drottningholms barockensemble och Sibelius sånger med Finländska kammarorkestern och självaste Jukka-Pekka Saraste.

Så hur tänker du kring "pausandet"?

– I början malde tankarna – tänk om alla glömmer bort mig!

MARIA WAXEGÅRD

Loa Falkman, ambassadör för Vännerna, som guden Jupiter i operetten *Orfeus i underjorden*.

TVÅ RÖSTER OM ATT PAUSA RÖSTEN *"Drabbas av publik abstinens"*

Först tror man inte att det ska gå, men man vänjer sig efter hand. Skönt att få vila rösten, men nu har jag börjat sjunga upp mig. Det är bra för självbevarelsen.

Loa Falkman hämtar andan. Han befinner sig i "lyxkarantän" i Skåne i huset som hustrun Rosy byggt. Men han saknar barnen och den övriga familjen.

– Det går ingen nöd på oss. Det blir ett lugn i tillvaron och man får tid för eftertanke. Jag har alltid haft en dröm om att få uppleva årets skiftningar i naturen. Fast jag drabbas också av abstinens och saknar kontakten med publiken.

I sommar ska han tala på Birgit Nilssons museum och i augusti sjunga på Östersjöfestivalen i Berwaldhallen.

– Om det nu blir av!

REDAN I BÖRJAN av mars drogs ridån ner för Offenbachs galna upptåg *Orfeus i underjorden* på Malmöoperan – där Loa spelar guden Jupiter.

– Jättetrist! Beskedet kom precis när allt satt på plats. Vi hade haft kort om repetitioner och vid premiären gick vi i startblocken. Sedan måste vi sluta efter sex föreställningar när spelet börjat lyfta. Det kändes oschysst.

Inte mindre än ytterligare fyra sångare i föreställningen har sina rötter i Vadstena-Akademien.

– Bra ensemble och extra tråkigt att inte se Vännerna i publiken. Det var en stor missräkning.

Även musikalen *Chess* på Helsingborg Arena ställdes in. Där skulle Loa debutera i rollen som KGB-officern Molokov.

– Jag är bortskämd med engagemang och skall verkligen inte klaga. Men tillvaron känns just nu konstig.

LOA DRAR SIG till minnes debuten på Vadstena Akademien. Året var 1971 och han stod på tiljorna i Gamla teatern med Helena Döse och sjöng barockoperan *Av ont kommer gott/Dal male in bene*.

– Precis så är det. Något gott kommer det ur krisen. Bra saker, som att ta hänsyn till varandra. Och att rita om kontorslandskapet!

Coronakrisen blottlägger däremot stora brister i äldreården som han finner skrämmande.

– Den underbare Richard Söderberg sjunger till exempel på äldreboenden.

Så hur får du dagarna att gå?

– Jag läser Fritiof Nilsson Piraten!

MARIA WAXEGÅRD

ORDFÖRANDEN HAR ORDET

I nöden prövas vännen

Vi lever i en märklig tid, en tid vi i vår vildaste fantasi inte trodde vi skulle få uppleva. Hur ett litet virus kan försätta en hel värld i alarmberedskap!

En tid av isolation och ibland rädsla. Men också en tid för reflektion och eftertanke. Kommer världen någonsin bli densamma? Det tror inte jag.

Detta påverkar människor så djupt att värderingar och beteenden förändras. Vi saknar umgänget med nära och kära. Och vi saknar kulturen som bärare av upplevelser, inspiration och glädje.

Kulturen och dess utövare är verkligen en sektor som drabbats med full kraft av alla stängda muséer, scener, konserthus och operahus. Vi är många som känner oss utsultna efter dessa upplevelser – även om teve, radio och operascener försöker kompensera.

Vår lovande operaresa till Malmö och *Orfeus i underjorden* måste ställas in och vår egen föreställning *Zebran* får anstå till nästa år. Några mindre arrangemang kommer att ske i Vadstena vilka till formen är helt beroende av Folkhälsomyndighetens direktiv.

Glädjande nog kommer Kammarmusik-Akademien att kunna mötas i sommar eftersom medlemmarna inte överstiger rekommendationerna. Det ger oss tillfälle att lyssna till deras konserter utomhus och i olika kyrkor.

Dessutom ordnas en utställning i Bröllopsalen på slottet som jag hoppas många tar tillfället i akt att bese.

Vårt årsmöte måste trots allt hållas, men kommer ersättas av ett skriftligt. Det känns tungt att inte kunna möta er alla!

Det är i nöden vännen prövas, och vi behöver er mer än någonsin. Att ni finns och stöttar Vadstena Akademien under denna period betyder mycket. Vi kommer även i år att skänka 30 000 kr till akademiens betydelsefulla arbete. Kom ihåg att det är en utmärkt present att ge bort ett medlemskap i vår vänförening!

(Det kostar 300 kr eller 500 kr för par. Betala på bankgiro 294-4569 eller swisha till 1231293000 och glöm inte att uppge namn.)

Jag hoppas att vi ses snart igen i Vadstena och kan uppleva spänningen i den fullsatta Bröllopsalen. Mina två år som ordförande har varit mig till så stor glädje!

MEG TIVÉUS,
ordförande

Meg Tivéus.

Kalendarium sommaren 2020

KAMMARMUSIK-AKADEMIEN

www.vadstena-akademien.org

Kammarmusikkonserter

Konserter ges i Vadstena med omnejd mellan den 29 juni - 10 juli. Exakta datum presenteras efter hand på hemsidan och i sociala medier.

SHAKESPEAREFABRIKEN

www.shpg.se

Shakespearekliniken – din tröst i Coronakrisen

Föreställningar ges 18, 19 och 20 juli för max 40 personer. Sommarens premiär av *Vintersagan* skjuts upp till 2021 då teatern firar 25-årsjubileum.

DIGITALA FÖRESTÄLLNINGAR

OPERA I P2

från hela världen på lördagkvällar

KUNGLIGA OPERAN

Operan Play med gammalt och nytt

MALMÖ OPERA

Dagens sång kl 12 med smakbitar

GÖTEBORGSOPERAN

HemmaOperan med allsköns underhållning

SVERIGES RADIOS SYMFONIORKESTER

Musik i en orolig tid samt direktsända konserter utan publik

NORRKÖPINGS SYMFONIORKESTER

Säsongsavslutning 17 juni "Das Lied von der Erde" med Anna Larsson
SONs musikaliska skattkista på youtube

Inställt

Knappt hade vårens resa sålt slut förrän den måste ställas in. Beskedet att Malmöoperan tvingats ställa in föreställningarna av operetten *Orfeus i underjorden*, på grund av coronasmittan, drabbade de 30 resenärerna med omedelbar verkan. Tråkigt nog måste de avstå från nöjet att uppleva Loa Falkman, Marianne Mörk och Richard Söderberg i denna gudarnas fest, tänkt att fira de 75 år som "sångens hus" funnits. Inte heller fick de stifta bekantskap med Birgit Nilssons museum i Västra Karup.

– Det var otroligt ledsamt! Vi hade verkligen sett fram mot två härliga dagar med specialguide turer, både på Malmöoperan och Birgit Nilsson museum, förutom föreställningen på Malmöoperan, säger Ingrid Haking Raaby, som besviken måste ge upp sin väl planerade utflykt till Malmö 25–26 april.

Offenbachs operett med den "stilige" Loa Falkman, "godmodige" Richard Söderberg och "oförlikneliga" Marianne Mörk återkommer på repertoaren först 2021/22. Nypremiären blir den 6 november 2021.

Ny kallelse

Medlemmarna i Vadstena-Akademiens Vänner kallas till årsmöte den 15 augusti 2020. Eftersom medlemmarna är cirka 400 kan vi inte kalla till en fysisk plats för årsstämman.

Tills vidare gäller beslutet från Sveriges regering den 27 mars 2020 att sammankomster får samla högst 50 deltagare eller helst bör undvikas. På grund av Covid 19 och de begränsningar som gäller för folksamlingar kommer stämman därför att genomföras skriftligt.

En personlig kallelse har delgivits medlemmarna tre månader före, det vill säga den 15 maj.

Årsredovisning, revisionsrapport och verksamhetsrapport liksom valberedningens förslag till styrelse för nästa verksamhetsår kommer att i god tid före stämman finnas tillgängliga på vår hemsida. Ett förslag till stämprotokoll kommer också att finnas.

Möjlighet finns då att före årsmötet yttra sig om protokoll och ansvarsfrihet liksom valberedningens förslag till styrelse. Svaren ska ha ankommit per mejl eller post före 15 augusti. Anvisningar om hur detta ska göras kommer att finnas på hemsidan. Alla som bekräftar att de tagit del av protokollet kommer att noteras som närvarande vid årsstämman.

Planerna för det ordinarie årsmötet den 2 augusti med stipendiutdelning och efterföljande måltid med operaföreställning är därmed inställda.

Generös gåva - igen!

Återigen har vänföreningen fått ta emot en generös gåva av donatorn **Lars Kritz**. Beloppet är 150 000 kr och ska under tre år delas ut till framstående sångare eller instrumentalister vid Vadstena-Akademien.

– Roligt att kunna fortsätta stödja sångarna, förklarar Lars Kritz i Uppsala.

Han är, som framgick av Oxögat 2018, en trägen besökare på Vadstena-Akademien sedan trettio år – med tränad blick för operakonsten.

Redan 2008 beslöt han donera medel för stipendier till artisterna som stöd i deras fortsatta utveckling. 2017 sköt han till ytterligare pengar så att man därefter kunde dela ut 40 000 kr årligen till en eller två stipendiater.

Nu har Lars Kritz – dr i ekonomisk geografi och med många år i Sveriges Industriförbund och som delegat för EU-utbildning – garanterat att 50 000 kr kan delas ut ytterligare under tre år.

– Stipendiet ska börja delas ut nästa sommar 2021 då operan är tillbaka, förklarar han.

Det var egentligen hans bortgångna hustru Stina-Brita Gustafson-Kritz som fick honom att bli intresserad av Vadstena-Akademien. Själv säger han sig alltid bli överraskad av uppsättningarna i Vadstena. Det gäller både gamla okända verk och nyskrivna operor. Till hans första upptäckter hörde Hillevi Martinpelto och Anna Larsson. Hittills har inte mindre än tjugusångare och musiker fått hans stipendier.

– De bör helt enkelt vara litet bättre än de övriga på scenen, anser han och pekar på några favoriter som Martin Vanberg, Annie Fredriksson och Sanna Gibbs.

Men utan den konstnärliga ledningen hade akademien inte nått sina stora framgångar. Detta vill Vännernas generöse välgörare gärna understryka.

Numera är han också engagerad som ledamot i Musik i Orangeriet vid Örbyhus slott.

MARIA WAXEGÅRD

OXÖGA

”Oxöga, oval åskådarröppning i sluten teaterloge, efter det motsvarande fr. *oeil de boeuf*, vilken beteckning gives runda fönsteröppningar i allm.” [Svensk Uppslagsbok, 1934 års upplaga.] Oxögat ger möjlighet att observera utan att bli observerad och har fått ge namn åt medlemsbladet.

Våra sponsorer

Vadstena Sparbank

alatruck

I dessa coronatider är våra sponsorer viktigare än någonsin. Eftersom akademiens föreställningar är uppskjutna på obestämd tid. Vi upplever att våra sponsorer är ovärderliga.

Men även våra medlemmars stöd är betydelsefullt. När tiderna återgått till det normala kommer vi som vanligt att resa med **Vadstena Buss**, köpa blommor hos **Vadstena Blommor och Design**, skina i kläder från **Strandbergs Mode** och sätta in och låna pengar på **Vadstena Sparbank**. Som alltid har sponsring också utgått från **Alatruck** när denna upplaga av OXÖGAT trycktes.

Det heter att man skall undvika sina fiender, men nu ska man även hålla avstånd till sina vänner. Vilket kan kännas svårt – tillsammans kommer vi dock att klara det.

JAN JOHANSSON

VADSTENA-AKADEMIENS VÄNFÖRENINGIS STYRELSE 2019-2020

ORDFÖRANDE: **Meg Tivéus**, Stockholm, 0706-90 78 80, meg.tiveus@telia.com

SEKRETERARE: **Ingrid Haking Raaby**, Linköping, 0720-11 93 94, ingrid.haking@gmail.com

KASSÖR: **Stefan Gunnarsson**, Vadstena, 0702-66 48 00, stefangunnarsson@live.se

MEDLEMSANSVARIG: **Bengt Horn**, Motala, 0706-77 71 93, bengt.horn@boremail.com

KLUBBMÄSTARE: **Jan Johansson**, Vadstena, 0706-85 30 03, jannemobel@telia.com

PUBLIKANSVARIG: **Viveca Sørensen**, Vadstena, 0739-38 01 04, vivecao@outlook.com

AMBASSADÖR: **Loa Falkman**, Stocksund, 0708-55 04 23, rosy.falkman@gmail.com

LEDAMOT: **Ture Rangström**, Stockholm och Gryts skärgård, 0705-36 82 09, rangstromture@gmail.com

LEDAMOT: **Rune Gyllander**, Stockholm, 0703- 59 20 60, runegyllander@gmail.com

REDAKTÖR: **Maria Waxegård**, Norrköping, 0768-40 81 81, maria.waxegard@telia.com

VALBEREDNING: **Maria Waxegård** (smk) se ovan, **Inger Wiik**, 0736 763 504, i.wiik@icloud.com, **Karin Westberg**, 0709 206 174, karin.westberg21@gmail.com, **Christer Casell**, 0705 627 945, casell.014314122@telia.com